

Az új értékelési rendelethez.

Mint ismeretes, a kereskedelmi mérleg valódiságának helyreállításáról szóló rendelet a különböző érdekképviselések között mutatkozó elvi ellentétek kompromissumaképen jött létre, igyekeztve mindenben az arany középút betartani. A R. általában szerencsés kézzel oldja meg az alapulfekvő problémákat és úgy gazdasági, mint jogi szempontból sikerült alkotásnak tekinthető. Azok a kifogások, amelyeket a következőkben az egyes intézkedések ellen felhozunk, inkább csak szépség- és nem alkati hibákra vonatkoznak és részben a joggyakorlat, részben rövid intézkedések által könnyen orvosolhatók. Az áttekinthetőség kedvéért kommentárszerűen kívánunk az alábbiakban a rendeletnek a részvénytársaságokra vonatkozó egyes főbb intézkedéseivel foglalkozni.

1. Az új értékelés általános szabályai.

(1. §., 2. §., 13. §. 2. bekezdése.)

A R. helyes elvi alapon az újonnan készitendő leltárt és mérleget megnyitó leltárnak, illetve mérlegnek nevezi és így eleve kizárja főleg a német irodalomban felmerült vitát, hogy az évi zárómérlegekre vonatkozó rendelkezések alkalmazhatók-e a R. alapján készitendő kezdőmérlegekre. A R. kifejezetten a K. T. 26—28. §-ait rendeli alkalmazni, bár nézetünk szerint a 28. §. felvétele ellentétben áll a R. 2. §-val, mert amíg a 28. §. az u. n. Zeitwertet az értékelésnél kötelező irányelvként írja elő, addig a R. 2. §-a értelmében a napi érték az aktíváknál csupán felső, a passzíváknál pedig csupán alsó határt képez, melyeken belül a társaság legjobb belátása szerint teljes szuverénitással értékelheti vagyonát, mégis azonban azon természetes korlátozással, hogy — mint minden ténykedésében — úgy ebben is a rendes kereskedő gondosságával kell eljárnia. A rendelkezésünkre álló idő és tér nem engedik meg, hogy részletesen térjünk ki azon alapvető kérdésre, hogy a vállalati vagyon értékelésének milyen alapon kell történnie és így csupán rámutatunk arra, hogy úgy a gyakorlat, mint az újabb elmélet elavultnak tekinti a régi K. T.-nek azon felfogását, mely szerint az egyes vagyontárgyak napi árának összege képezi a vállalati összvagyon értékét. Az e tekintetben, különösen német részről végzett mélyreható elemzések rámutattak arra, hogy a vállalati vagyon mint gazdasági értelemben vett universitas rerum az üzletnek, mint ilyennek körülményei és lehetőségei által lényegesen befolyásolt u. n. üzleti értéket (Geschäftswert) tüntet fel, amelynél az egyes, alkotó részként jelentkező vagyontárgyak értéke csupán

kiindulópontot képez, amely a fentemlitett tényezők által döntően módosíthatik. Így pl. nyilvánvaló, hogy két ugyanoly terjedelmű, ugyanoly felszerelésű és ugyanoly szívet szolgáltató bányüzem különböző üzleti értéket fog képviselni, ha az egyik közelfeküdvén a vasutvonathoz és iparvállalatokhoz, termékeit könnyen és előnyösen tudja elhelyezni, míg a másik kedvezőtlen tarifális helyzeténél fogva egyáltalában nem képes az üzemet fenntartani. A gazdasági életben az u. n. üzleti értéknél, mint az összértéknél a döntő tényező természet-szerűleg a hozadék lesz, mert hiszen minden üzleti vállalat hozadék elérésére irányul. Normális gazdasági viszonyok között az üzleti érték, amely a vállalati részvények tőzsdei jegyzése esetén az árfolyamban nyilvánul meg, az általánosan elérhető és megkövetelt hozadék tőkésítése útján adódik és így a forgalmi értékre elsősorban nem az bir befolyással, hogy valamely vállalat mily vagyontárgyakkal rendelkezik, hanem az, hogy azok mily hozadékot képesek szolgáltatni. A R. 28. §-ában biztosított szabad kéz politikája teljes mértékben megadja a lehetőséget arra, hogy a társaságok a várható hozadék figyelembevételével hajtsák végre az új értékelést, amire pl. a vonatkozó osztrák javaslat kifejezetten utal is. Hogy a társaságok nem az egyes vagyontárgyakat elkülönítve, hanem az összvagyon mintilyent fogják ujjaértékelni, azt megerősíti a 13. §. 2. bekezdése is, amely a megnyitó mérleg megtámasztását csakis azon esetre engedélyezi, ha a közgyűlés a rendes kereskedői gondossággal össze nem egyeztethető módon a társaság tiszta vagyonát mintilyent értékelte túlalacsonyra és így ezen intézkedés eleve kizárja azt a lehetőséget, amely sok német kommentátor és különösen a felhivatalos Quassovski—Susat szerint a német részvényest az aranymérleggel szemben megilleti, hogy t. i. a keresettel fellépő részvényes csupán azt köteles állítani, hogy valamelyik mérlegtétel nem felel meg a napi árnak, pl. az irodai berendezés 1 aranymárkával szerepel és evvel szemben a társaság tartozik igazolni azt, hogy az összértékelés a tényleges viszonyoknak megfelelő. A R. szerint tehát a megtámasztási keresetet indító részvényescsoport azt tartozik igazolni, hogy az összértékelés túlalacsonyan és hogy ezen értékelés a rendes kereskedői gondosságnak megsértésével történt. Ezen jogszabály magyarázatánál abból indulunk ki, hogy a R. ki akarta zárni annak a lehetőségét, hogy a megnyitó mérleg az értékelés miatt más alapon is megtámaszható volna, mint amelyet a 13. §. 2. bekezdése tartalmaz. Habár ezen exclusio nincsen is kifejezetten benn a szövegben, azt hisszük, nem lehet kétséges, hogy ez felel meg úgy a rendelet intenciójának, mint pedig a helyes törvény-magyarázati szabályoknak. Különösen figyelmet érdemel e tekintetben, hogy a tiszta vagyon túlalacsonyan értékelése nem

csupán az aktív tételek leértékelése, hanem ép úgy a passzívumok felértékelése által idézhető elő, aminek a levegőben lógó valorizációs kérdések eldöntetlen volta miatt jelenleg különös fontossága van.

Azt hisszük, hogy tekintettel a társulati adónál érvényesülő és Németországban és Ausztriában ismeretlen rentabilitási elvre, nálunk kevésbé kell tartani azon veszélytől, hogy a vállalatok inkább lefelé, mint felfelé korrigálják értékelésüket és így a részvényesek érdekeit sértő túlalacsony értékelés nem fog gyakori eset lenni. Rámutatunk azonban arra, hogy éppen a hivatkozott rentabilitási elv és másrészt a R. 26. §-a azon intézkedése, mely lehetővé teszi, hogy a társaság a még nem realizált várható nyereséget is már az új értékelésnél adómentesen anticipálja, esetleg az u. n. családi részvénytársaságokat arra fogja bírni, hogy az új értékelést lehető magasra szabják, miután az ily társaságoknál az igazgatósági csoportra nézve a hozadék kérdése másodlagos jelentőségű. Az ily társaságoknál előfordulhat most már azon eset, hogy a kisebbségi részvényes, aki viszont az osztalékra van utalva, súlyos érdeksérelmet szenved az olyan túlmagas értékelés által, amely az osztalékfizetést lehetetlenné teszi. A R. 13. §-a 2. bekezdésének előbb említett exclusiv jellegű intézkedése folytán kérdésessé válik, hogy az egyes részvényes megtámadhatja-e általában ezen okból a vonatkozó közgyűlési határozatot és ha igen, milyen jogalapon és milyen módzatok mellett.

A most tárgyalt szakaszok kapcsán kiemeljük, hogy a R. ellentétben a K. T.-el előírja, hogy a kereskedői mérleget magyar törvényes értékben kell készíteni.

Ezen rendelkezések vonatkoznak a külföldi részvénytársaságok belföldi fiókjaira is, amelyekre vonatkozólag azonban hiányzik a rendeletről oly értelmű intézkedés, hogy a külföldi társaság az új értékelés folytán előálló többlet erejéig a főintézet által a belföldi üzlet folytatására lekötött tőkebetétet, az u. n. ellátmányt, összességük felelheti, úgyhogy jelenleg a külföldi fiókok a felértékelt aktív tételekkel szemben megfelelő ellentételt nem tudnak alkotni. Megjegyezzük, hogy a német és osztrák aranymérlegtörvények a külföldi társaságok fiókjaira nem vonatkoznak és így ezekben e tekintetben külön intézkedésre nem volt szükség.

2. Veszteséges mérleg kiegyenlítése.

A R. 3. §-a szerint, ha a részvénytársaságnak a megnyitó leltár (helyesen mérleg) szerint mutatkozó tiszta vagyona kisebb az alaptőkének a megelőző utolsó mérlegben kimutatott összegénél, az alaptőkét le kell szállítani, még pedig a 7. §. szerint a névérték megfelelő lebélyegzése útján. Ezen

gazdaságilag semmivel sem indokolt intézkedése ellen súlyos aggályok támaszthatók. Mint a gyakorlat mutatja, az ujonnan keletkező vállalat az első években, amíg berendezési programját végre nem hajtotta és a szükséges szervezettel nem rendelkezik, veszteséget tüntet fel, különösen tekintettel arra, hogy éppen az első évben merül fel az első szervezés aránylag súlyos költsége. A K. T. nem is tartalmaz semmiféle intézkedést arra nézve, hogy a társaság köteles volna a mérleg szerint mutatkozó veszteséget az alaptőke leszállítása által kiegyenlíteni, hanem kifejezetten megengedi, hogy a veszteség új számlára vitessék elő azon reményben, hogy a vállalat a későbbi évek eredményéből ezt a veszteséget törleszteni fogja. Sőt a 199. §. azon intézkedésével, hogy az alapítási költségek 5 évre oszthatók fel, az első évek veszteségének enyhítése céljából egy fiktív aktívumot engedélyez és így valóban nem érthető, hogy miért akarja a rendelet a vállalatokat, amelyeket per 1924 december 31. veszteséget tüntetnek fel, arra kényszeríteni, hogy a mutatkozó veszteséget véglegesen konzumálják, holott esetleg már a folyó üzletévben a veszteség pótolhatik. Eltekintve prestige okoktól, súlyos sérelem ez a vállalatokra adózási szempontból is, mert az alaptőke leszállítása folytán a későbbi évek nyereségének a korábbi alaptőkére való kiegészítése céljára felhasznált összegek adóköteles nyereséggéként jelentkeznek, holott a veszteség által csökkent, de le nem szállított alaptőke feltöltésére fordított összegek részben adómentességet élveznek.

3. Alaptőkerendezési tartalékalap.

A R. 3. §-a szerint a megnyitó mérlegben az eddigi alaptőkével szemben mutatkozó többlet alaptőkerendezési tartalékalap létesítésére fordítható. Az 5. §. szerint ezen tartalékalap alaptőkeként kezelendő és kizárólag alaptőkefelemelés céljára használható fel olyképen, hogy a részvények névértéke megfelelően felemeltetik. Ebből következik, hogy a társaság pl. a jövőben keletkező veszteség kiküszöbölése céljából az alaptőkerendezési tartalékalapot csakis azon kerületön uton használhatja fel, hogy előbb átszámolja az alaptőkére, a részvényeket felülbélyegzi és azután az így felemelt alaptőkét ismét leszállítja. Azt hisszük, semmi szükség ezen komplikált processzusra és megengedendő volna, hogy az alaptőkerendezési tartalék a K. T. 209. §-nak figyelembevételével közvetlenül leszállítható legyen. Ezen tartalékalapra vonatkozólag megjegyezzük, hogy miután a tartalék létesítése idejére a 8. §. az új részvények kibocsátása tekintetében a közgyűlést megköti, annak létesítése kevésbé mutatkozik gyakorlatiasnak és így legfeljebb azért fog nagyobb számban szerepelni, hogy a

vállalatok a várható valutareformot megelőzőleg ne legyenek kénytelenek a részvények névértékét megváltoztatni és az időrabló felülbélyegzési műveletet elvégezni.

4. Rendes tartalékalap.

A R. 6. §-a értelmében, ha a megnyitó leltárban kimutatott társasági tiszta vagyon az eddigi alaptőke összegét meghaladja, a különbözetnek legfeljebb fele részét a rendes tartalékalapba lehet helyezni. A magyar K. T., ellentétben a német és osztrák joggal, nem ismeri az u. n. törvényes tartalékalap intézményét és így alapszabályi intézkedés hiányában a közgyűlés a tartalékalap felett szabadon rendelkezik és azt bármely célra, tehát pl. osztalék fizetésére is, felhasználhatja. A tartalékalapra vonatkozólag a német aranymérlegrendelet tudvalevőleg nem tartalmazott intézkedést, abból indulva ki, hogy egy megnyitó mérlegben tartalékalap kitüntetésének nincs elméleti jogosultsága. A gyakorlati élet emberei azonban a rendelet hallgatását másképp értelmezték és egy szellemes bécsi bankár azon mondásából kiindulva, hogy „ich bin nicht genug Jurist dazu, um in der Sache nicht klar zu sehen“ az aranymérlegekben az eddigi szokáshoz hiven jelentős összegű tartalékokat létesítettek. A gyakorlati életet ebben az a megfontolás vezette, hogy egyrészt a külföld mintegy megköveteli valamire való vállalatnál tartalékok kimutatását, másrészt pedig esetleges veszteségek fedezésére alapot akartak létesíteni, anélkül, hogy e célból az alaptőkeleszállítás ominózus eszközhöz kelljen fordulni. A német kormány honorálta is ezen felfogást és a II. végrehajtási utasítás kifejezetten engedte, hogy u. n. Umstellungsreserve mint nyílt tartalék létesíthessék, kimondván azonban, hogy ezen tartalék csakis az alaptőke felemelésére, vagy pedig veszteségek fedezésére fordítható, de a részvényesek között semmiképen fel nem osztható; ugyanezen elvet tartalmazza a német minta nyomán az osztrák törvényjavaslat is. Az új értékeléssel kapcsolatosan létesíthető tartalékalap illetően megkötöttsége azért mutatkozik szükségesnek, mert egyébként tág lelkiismeretű vállalatok az új értékelést arra használhatják fel, hogy a társasági vagyon egy részét adómentesen kioszthatnák a részvényesek között anélkül, hogy a K. T.-nek a hitelezők érdekeinek védelmét szolgáló intézkedéseit betartanák. Nem tudjuk, mi indította kormányunkat arra, hogy a német és osztrák mintától eltérjen, de nem hallgathatjuk el e tekintetben aggályunkat sem. A tartalékalap létesítése természetesen a részvényesek érdekeit is érinti, de a rendeletben foglalt kifejezett engedély folytán nem támadható meg a közgyűlési határozat, ha a tar-

talék a 6. §-ban megállapított mértéket nem haladja meg. Ha azonban a tartalékalap ennél magasabb, úgy a vonatkozó határozat nemcsak minden egyes részvényes által megtámadható, hanem éppen tekintettel a fentemlített közhiteli okokra, semmis és így a cégbiróság által nem jegyeztethető be.

5. Az alaptőke minimuma.

Dacára a különböző érdekképviseltek által felhozott érvekre, a rendelet 9. és 18. §-ai a részvénytársaságok alaptőkeminimumát az osztrák és német rendeleten tulmenő mértékben állapítja meg, ami igen sok vállalatot felszámolásra fog kényszeríteni. Lehetséges ugyan, hogy ezen vállalatok ugysis kimultak volna, azonban joggal panaszkodhatnak azért, hogy a rendelet az elhalásra direkt kényszeríti őket. A rendelet enyhítést tartalmaz a helyi jellegű vállalatokra nézve anélkül azonban, hogy erre nézve szabatosabb körülírást adna, holott azon körülmény, hogy valamely vállalat csupán egy helységben, vagy az egész országban, vagy külföldön kívánja tevékenységét kifejteni, nem döntő körülmény a vállalat nagyságának megítélésére nézve, mert vannak pl. kis iparvállalatok (szőnyegszövők, himzőműhelyek stb.), melyek az egész világra exportálnak és vannak viszont igen nagy kereskedelmi vállalatok (pl. áruházak stb.), amelyek kizárólag egy helységben folytatnak detailüzletet. Az osztrák törvény valóban találóan nem helyi, hanem kis társaságokról beszél helyi jelleggel, a német törvény pedig helyi szükségletet kielégítő közcélu vállalatról. Nem teszi sympathikusabbá a R. intézkedését az sem, hogy a helyi jelleg kérdésében a pénzügyminiszter dönt, aki új társaságoknál egy milliárd koronánál kisebb alaptőkét is engedélyezhet, mert ezáltal ismét administratív hatáskörbe kerül oly kérdés, mely eddig a felek szabad belátására volt bízva.

6. Adóügyi rendelkezések. (26. §.)

A R. tudvalevőleg kifejezetten kimondja, hogy az új értékelés a multa nézve adóalap kimunkálására fel nem használható és így ezen amnesztia nemcsak azt jelenti, hogy az új értékelésnél felszínre kerülő adatok alapján nincs joga a pénzügyminiszternek két éven belül új adókitetést elrendelni, hanem azt is, hogy habár a megnyitó mérleg adatai alapul szolgálnának adócsalás vagy jövedéki kihágás miatt büntető eljárás megindításának, ezen eljárást mellőzni kell. A 2. bekezdés értelmében a megnyitó leltárban kitüntetett értékek a további adóztatás során beszerzési, illetőleg előállítási áraknak tekintendők. Ebből tehát az 1925. évi 400/P. M. rendelet 13. §-a 16. pontja alapján az következik, hogy a megnyitó

leltárban felvett anyag-, illetve árumennyiséget a későbbi években is, tekintet nélkül a készletek tényleges változására és a mindenkori készletek tényleges beszerzési árára, a megnyitó mérlegben kitüntetett értékben lehet számba venni. Következik továbbá ezen rendelkezésből az is, hogy az értékcsökkenési tartalékalap dotálásánál a későbbi években a megnyitó mérleg értékei veendőek alapul. Rendkívül méltányos ezen szakasz azon további intézkedése; hogy amennyiben a megnyitó mérlegben kitüntetett érték kisebb mint a tényleges beszerzési, illetőleg előállítási ár, ami gyakori eset lesz pl. házaknál, akkor értékesítés esetén csupán a tényleges nyereség vonható adó alá.

Dr. Rapoch Géza.

SZEMLE.

Jogalkotás.

Ingó-jelzálogjog. Minden jogintézmény célja annak a gazdasági vagy társadalmi szükségletnek, amely életre hívta, lehető tökéletes kielégítése. Ingó zálogjogunk azáltal, hogy a zálogtárgy birtokbaadásához ragaszkodik, az intézmény fejlődését a kézizálog formájában merevítette meg, gyakorlati jelentőségét korlátok közé szorította és rendeltetésének betöltésére nagymértékben képtelenné vált. A természetüknél fogva értékes és hitelalpnak predestinált dolgok tekintélyes része, fizikai tulajdonságánál, vagy gazdasági rendeltetésénél fogva alkalmatlan arra, hogy a tradíció által alapított zálogjog tárgya legyen. A kereskedő vagy iparos üzleti berendezését, gépeit, szerszámait, butorát, a gazda háziállatait, fundus instruktusát ipara vagy gazdasága folytatásánál nem nélkülözheti és így azokat existenciája veszélyeztetése nélkül a hitelező birtokába nem bocsájthatja. Pedig nemcsak az adós, de a hitelező, sőt a gazdasági élet harmóniájának érdeke is az olyan megoldás, amely amellett, hogy biztosítja az adós részére a zálogtárgy termelőértékét, nem szűnik meg a követelést dologiag biztosítani. Ennek az érdeknek jogi kifejezője az ingatlanzálogjog intézménye, merőben inkonzekvens tagadása kézizálogként kialakult ingó zálogjogunk. Az ingó jelzálog tehát a hitelnek azt a jogi formáját létesíténé, amelynél a biztosítékul adott zálogtárgy az adós birtokában marad.

A gazdasági élet a maga elevenbevágó problémáit rendszerint magoldja meg és nem vár a jogalkotás rendezésére. A hitelező jogositványainak dologi védelme, a zálogtárgy átvétele nélkül, mindig népszerű gondolat volt és a legkülönbözőbb megoldásokat provokálta. A pactum reseruatii dominii formájában, mikor az elzálogosító színlag eladja azt a dolgot, amit el akar zálogosítani, úgyhogy birtokban maradjon, a vevő pedig visszaadja, a tulajdonjog fenntartásával. Vagy pedig mikor a hitelező megveszi és igazi tulajdonosának bérbe adja színlelt szerződések segít-